

ДОСВІД КРАЇН ЄС ЩОДО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кандидат економічних наук Кабанов В.Г.,
кандидат економічних наук Шкільнюк О.М.

Стаття присвячена регулюванню державою інноваційно-інвестиційного процесу, що на сьогодні є найважливішим блоком господарського механізму в країнах з розвинутою ринковою економікою.

This article is devoted to regulation by the state of innovation and investment process that today is the most important unit of economic mechanism in countries with developed market economies.

Постановка проблеми. Під впливом інноваційно-інвестиційної діяльності змінюється структура економіки, зокрема, поступово застарілі енергоємні виробництва заміщуються новими — енергозберігаючими. Удосконалюється економічна організація суспільства: з'являються нові елементи у спектрі господарських структур, змінюються зв'язки між ними, відбуваються зрушення у структурі власності, розвиваються нові технології управління. Виходячи з цього, можна дійти висновку про те, що нові інвестиції та поширення інновацій пов'язують різні соціальні та економічні суб'єкти в єдине ціле.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних питань проблеми управління інвестиційно-інноваційною сферою, впровадженню нових розробок присвячені роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених економістів: В. Гесця, М. Денисенка, Б. Кваснюка, О. Лапко, Б. Маліцького, Б. Санто, В. Семиноженка, Л. Федулової та ін. В їх роботах досліджені питання розвитку сучасної теорії інвестиційно-інноваційної діяльності, її видів; умови здійснення; державного регулювання тощо.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Якщо процеси „традиційного” інвестування досить ретельно вивчено, то інноваційне інвестування є досить новим напрямком економічної теорії.

Формування цілей статті. Метою статті є визначення методів підтримки державного стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності та провести аналіз інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в розвинених країнах.

Вклад основного матеріалу. На формування державної активності в інвестиційно-інноваційному процесі впливають різноманітні чинники, які в кінцевому рахунку і визначають форми взаємодії держави та інших учасників:

— відбувається зміна принципів макроекономічної політики, яка виражається у скороченні прямого втручання держави в розвиток національних господарських комплексів;

— у той же час деякі проблеми, не можуть бути вирішені без участі держави. Високі витрати на НДДКР, значний ризик при виборі пріоритетних напрямів, необхідність зв'язку між діяльністю багатьох учасників наукових досліджень - університетів, приватних фірм, державних інститутів, задачі підтримки національних учасників міжнародної конкуренції тощо — все це потребує державних гарантій, фінансування, організаційної та інформаційної підтримки.

Для країн з розвинутою ринковою економікою головним фінансовим інструментом науково-технічної політики є використання прямого державного фінансування та методів надання різноманітних пільг для проведення науково-технічної та інноваційної діяльності [1]. Практично повністю з бюджетів фінансується наука в університетах та національних центрах охорони здоров'я, створення найбільш складних та дорогих експериментальних установок, зокрема прискорювачів, космічних станцій тощо [2].

Провідні держави світу обрали стратегію підтримки високотехнологічного експорту. Беручи до уваги кращий зарубіжний досвід (Фінляндії, Південної Кореї, Китаю, а також окремих країн СНД — Росії, Казахстану та ін.) у забезпеченні щодо цього державних гарантій, необхідно спрямовувати їх на оптимізацію діяльності експортерів передусім високотехнологічної продукції, не створюючи для них “парникових” і демпінгових умов роботи на світовому ринку, що пригнічує здорову конкуренцію.

Особливостями країн Євросоюзу є наступні:

- висока вартість робочої сили та природних ресурсів; висока густота народонаселення;
- високий технологічний рівень виробництва та інформатизації; у-важне відношення до освіти, культури, історичних традицій;
- активна участь держави у процесах економічного регулювання, що відбивається у високій частці державних витрат у ВВП;
- використання в управлінні і виробництві узгоджених міжнародних та європейських стандартів, сертифікації продукції;
- високий рівень концентрації виробництва та ємність спільного ринку [3].

У країнах ЄС застосовуються різноманітні методи стимулювання інноваційної діяльності та залучення інвестицій. Що стосується традиційних методів інвестування, то тут діють загальноекономічні стимули та механізми залучення Структурного Фонду ЄС для реалізації великих, в першу чергу – інфраструктурних проектів. У той же час у країнах ЄС інтенсивно використовуються спеціальні методи підтримки інноваційної діяльності. Усі методи такої підтримки можна розділити на дві основні групи.

По-перше, це – пряме виділення державних коштів на проведення найважливіших досліджень та розробок, та часткове фінансування інноваційної та науково-технічної діяльності в рамках реалізації відповідних національних та міжнародних програм. Найважливішою з таких програм є Інноваційна програма ЄС вартістю понад 3,7 млрд. євро на 2007-2013 рр. Основною особливістю прямого виділення державних коштів на реалізацію інноваційно-інвестиційних проектів є те, що вони передбачають лише часткове фінансування з боку держави. Як правило, рівень державного фінансування не перевищує 50% від загальних витрат.

По-друге, це методи непрямої підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності. Вони спрямовані на те, щоб компанії могли заощадити певні кошти і використати їх для реалізації інвестиційно-інноваційних проектів. При цьому беруться до уваги такі характеристики непрямої підтримки, як:

- види пільг (інвестиційний податковий кредит, підвищена норма списання витрат, зменшення ставки оподаткування);
- використання системи прискореної амортизації обладнання (тут слід зазначити, що перелік обладнання, що підпадає під цю категорію має тенденцію до збільшення);
- обсяг податкових пільг (зменшення ставки оподаткування прибутку);
- перелік дозволених витрат, що підпадають під пільгу (кваліфіковані витрати);
- база для розрахунку пільги (розглядаються або загальний обсяг кваліфікованих витрат, або їх приріст).

Справжній пік розвитку стимулювання інвестицій у глобальному масштабі, де уряди стали пропонувати прямі гранти, податкові канікули, фонди для навчання персоналу, безкоштовну інфраструктуру й інші заходи щодо залучення корпоративних інвестицій почався тільки в кінці 20 століття. Важливість стимулів для інвестицій полягає в тому, що вони є досить великими державними вкладеннями або видатками. Наприклад, у ЄС в 2007 р. було використано близько 9,2 млрд. євро на стимули як на регіональному, так і на загальноєвропейському рівнях. У США в 2007 р. такі стимули оцінювалися сумою в 57,5 млрд. дол. Усього у світі країни витрачали на субсидії для інвесторів близько 345 млрд. дол. в 2007 р.

Важливим принципом держполітики є створення гарантій не погіршення умов господарювання іноземних інвесторів при зміні нормативної бази регулювання господарської діяльності (так званий принцип стабілізаційного застереження, що забезпечує збереження первісних умов реалізації інвестиційних проектів). Так, наприклад, в Законі Російської Федерації «Про іноземні інвестиції в Російській Федерації» зазначено, що на гарантію від несприятливої зміни для іноземного інвестора й комерційної організації з іноземними інвестиціями законодавства Російської Федерації, можуть розраховувати лише прямі іноземні інвестиції, у статутному капіталі яких частка іноземного інвестора перевищує 25%, і вони здійснюють пріоритетні інвестиційні проекти й стабільність для зазначених інвесторів гарантується протягом строку окупності інвестиційного проекту, але не більше ніж на 7 років з дати початку його фінансування за рахунок іноземних інвестицій.

Також існує така окрема й ефективна форма стимулювання інвестицій, як вільні економічні зони (ВЕЗ). За деякими оцінками у світі зараз три тисячі в 135 країнах, що дають приблизно 68 млн. робочих місць і

приблизно 500 млрд. дол. вартості, створено усередині цих зон. У 80-ті роки 75% ВЕЗ були державними, у цей час - 62% із загального числа 2301 зон перебуває вже в приватних руках [6].

Чим вища корпоративна податкова ставка, тим ефективніші податкові інструменти. Вони

Якщо перейти до узагальнень, то можна констатувати, що в останні роки все більше поширення в розвинених країнах одержують непрямі методи стимулювання НДДКР і інноваційної діяльності. Їх можна класифікувати наступним чином:

1. Вирахування з оподаткованого доходу компанії сум, витрачених на НДДКР (крім капітальних витрат).

Такий підхід застосовується практично у всіх країнах ЄС та ОЕСР і використовується в таких формах:

- без затримки, у рік коли витрати були понесені;
- платежі податку провадяться з відстрочкою, що припускає одержання доходу від проведених НДДКР (використовується в США і Японії).

- комбінація двох вищезгаданих методів (Великобританія, Ірландія).

2. Надання податкового кредиту (у розмірі фіксованого відсотка від величини податку на суму витрат на НДДКР, але існують і прогресивні шкали надання цієї пільги).

3. Прискорена амортизація (до 100% у рік) з метою надання можливості придбання більше сучасного устаткування замість морально застарілого.

4. Зменшення бази оподаткування (до 35%).

5. Спеціальні податкові пільги, пов'язані, наприклад, із забезпеченням зайнятості в сфері НДДКР або більш низькою ставкою оподаткування доходів від патентно-ліцензійної діяльності (в Ірландії, прирізом, доходи від патентів взагалі не обкладаються податками).

Враховуючи вищезазначене, всі види пільг можна згрупувати в наступні три основних схеми:

- 1) пільги, що базуються на обліку загального обсягу виконаних робіт (стандартний рівень);
- 2) пільги, що залежать від обсягу виконуваних робіт, які стимулюють збільшення обсягу виконуваних НДДКР;
- 3) пільги, що сполучають у собі елементи пільг першого й другого типу.

Також, спеціальні податкові пільги можуть використовуватися для підприємств малого й середнього бізнесу, венчурних фондів.

Для реалізації інновацій є такі переваги використання системи податкових пільг:

- створюють сприятливі умови для проведення інноваційної діяльності, особливо в країнах, що не мають традицій науково-технічної діяльності, а також для гнучкого розподілу ресурсів у бізнес-секторі економіки, нівелюючи в багатьох випадках короткострокові вигоди від короткострокових вкладень капіталу;
- спрощують процеси управління й адміністрування, якщо порівняти з заходами прямої підтримки, які включають специфічну звітність, необхідність відволікання ресурсів на підготовку заявок і т.п.;
- знижують рівень невизначеності в забезпеченні фінансування НДДКР;
- сприяють зростанню інтересу до інновацій і, зокрема, до досліджень і розробок з боку компаній у цілому [7].

Необхідно відзначити, що в майбутньому системи надання податкових пільг у розвинених країнах, у першу чергу в країнах ЄС у цій галузі будуть зближатися й ставати усе більш уніфікованими. При цьому очевидно, що все більша увага буде приділятися стимулюванню венчурних форм інноваційних підприємств [8; 9].

Практика більшості країн свідчить, що для здійснення високотехнологічного прориву і формування інноваційної економіки необхідні такі заходи:

- всебічна державна підтримка новостворених інноваційно орієнтованих організацій і потенційних їх утворювачів (наприклад, у КНР дев'ять найбільших технологічних університетів отримують від держави підвищене фінансування для створення технопарків, центрів технічного розвитку та інших інновац-

ійних установ з упровадження та застосування власних і зарубіжних розробок; тут не припиняється процес створення нових великих технологічних парків);

- розроблення альтернативи витоку висококваліфікованих фахівців із країни, позаяк високий його рівень унеможливило побудову високотехнологічної економіки (так, інноваційний успіх Ірландії ґрунтується на використанні "на місці" наявних молодих висококваліфікованих кадрів шляхом залучення іноземних інвесторів; із десяти найбільших світових виробників програмного забезпечення сім мають філії чи дочірні фірми в Ірландії, 10% іноземних компаній в Ірландії працюють у сфері інновацій);

- створення ринкових засобів, які стимулюють розвиток науки та впровадження її досягнень як економічно вигідних, оскільки інноваційні тенденції не можна сформувати лише централізованим рішенням (наприклад, справжній бум у створенні наукових і технологічних парків відбувся у США в середині 80-х років ХХ ст., коли Конгрес надав університетам право комерційного використання результатів деяких досліджень; тоді практика довела, що комерціалізація технологій найуспішніша за створення інноваційних дочірніх компаній університетів);

- стимулювання безпосереднього співробітництва вітчизняних компаній із закордонними науково-дослідними установами (великий успіх мають китайсько-українські науково-технологічні парки (НТП), перші з яких були створені у 2000 р. у провінції Шаньдун та 2001 р. у місті Цзинань; до роботи в них залучені Національний технічний університет КПП, Херсонський університет і Харківський інститут шовківництва; КНР, визнаючи переваги іноземних кваліфікованих фахівців у галузі високих технологій, намагається їх залучати; зацікавлені у співробітництві з українськими фахівцями індійські технопарки: вони готові надавати матеріальну допомогу розробникам найцікавіших проектів);

- залучення іноземних інвестицій у стимулювання розвитку сфери надризикованого венчурного бізнесу; формула "високий ризик - високі технології - високий рівень життя" стала гаслом в усіх країнах із розвинутою економікою; бурхливий розвиток нових напрямів виробництва, таких, як випуск персональних комп'ютерів, виявився можливим переважно з участю венчурних інвестицій; саме з використанням венчурного капіталу на базі малих інноваційних компаній утворилися відомі фірми - провідні виробники комп'ютерів і програмного забезпечення (високий ризик може дати великі здобутки: з першого венчурного фонду Силіконової долини було інвестовано 3 млн. дол., причому інвестори отримали майже 90 млн. дол.);

- сприяння активному розвитку та функціонуванню малого інноваційно-го бізнесу, що є мобільнішим і більшою мірою спроможним до оперативного розроблення та впровадження нововведень у виробництво (наприклад, невеликі підприємства Силіконової Долини, розвиваючи нові технології, сприяли виникненню інших завдяки забезпеченню їх провідними розробками у різноманітних галузях);

- сприяння залученню внутрішніх й іноземних інвестицій у науково-технічну сферу шляхом створення сприятливого податкового клімату (для іноземних інвесторів у технопарки Китаю надані численні податкові та митні пільги, що дає можливість отримувати від 50 до 100% прибутку за зниженого податку на нього та залучати іноземні капітали в будь-якому обсязі вільно, переказувати кошти та прибутки за кордон, отримувати звільнення від оподаткування в разі реінвестування прибутків, укладати угоди з іноземними партнерами на будь-який термін дії тощо).

Щодо законодавства ЄС відносно стимулювання інноваційної діяльності, то воно є досить складним. Навіть на найвищому рівні згідно із статтею 87 Договору про утворення ЄС пряма державна підтримка підприємств забороняється, але ця ж стаття містить роз'яснення 87 (в) та 87 (с), які дозволяють запровадити заходи щодо стимулювання саме інноваційної діяльності за умови, що ця допомога буде мати цілком конкретний та недискримінаційний характер, тобто не стосуватися окремих підприємств та мати певні кількісні обмеження (відсоток участі держави у виконанні інноваційних проектів, рівень податкового кредиту на виконання НДДКР і т.і.) (табл.1).

Документи ЄС чітко визначають, який розмір прямої допомоги з бюджету ЄС можуть отримувати малі, середні та великі підприємства в залежності від стадії інноваційного процесу, на який ця допомога спрямована. Що стосується методів непрямої підтримки інноваційної діяльності, то відповідні національні заходи, в принципі, повинні узгоджуватися із Комісією ЄС і спиратися на розрахунки (оцінки в еквіваленті прямих грантів), але, як свідчить досвід останніх років із цим у країн-членів ЄС не виникає серйозних проблем. Останнє за часом узагальнення принципів та підходів щодо підтримки інноваційної діяльності ЄС датується 30 грудня 2006 року.

Допомога та стимули в інноваційній сфері на рівні ЄС
(частка витрат, що може бути профінансована з бюджету ЄС, %)

Показники	Малі підприємства	Середні підприємства	Великі підприємства
Фундаментальні дослідження	100	100	100
Промислові дослідження	70	60	50
Розповсюдження результатів та спільні дослідження між промисловими компаніями та науковими установами	80	75	65
Розробки	45	35	25
Розробки, які проводяться спільно з науковими установами	60	50	40

Джерело: [11]

У 2009 р. на замовлення Комісії ЄС підготовлено спеціальну доповідь, в якій розглядаються різноманітні аспекти інноваційної та науково-технічної політики в контексті реалізації загальної соціально-економічної політики держави [10]. Такий підхід відкриває нові можливості для розробки більш гармонійних і комплексних підходів до оцінки інноваційно-інвестиційної діяльності із позицій визначення загальноекономічних характеристик її ефективності.

Висновки. Для забезпечення розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в країнах ЄС застосовуються різноманітні методи стимулювання та залучення інвестицій. Традиційними методами інвестування є загальноекономічні стимули для компаній, що займаються інноваціями, а також механізми залучення Структурного Фонду ЄС для реалізації великих (першу чергу – інфраструктурних) проектів.

Узагальнення досвіду зарубіжних країн дозволило зробити висновок, що одним з ефективних інструментів державного управління в даній сфері є розробка та реалізація цільових програм, що дозволяє: сконцентрувати матеріальні та фінансові ресурси для реалізації інноваційно-інвестиційних завдань; об'єднати зусилля всіх зацікавлених організацій; визначити довгострокові цілі та розробити стратегію розвитку на тривалий період.

Література

1. Dosi G., Freeman C., Nelson R., Silverberg G., Soete L. (eds.) *Technical Change and Economic Theory*. – London: Pinter, 1988. – 645 p.
2. OECD Main S&T Indicators. Electronic tables. <http://www.oecd.org/publications/> – Paris OECD, 2008.
3. Hamalainen T. *National Competitiveness and Economic Growth: The Changing Determinants of Economic Performance in the World Economy*. - N.Y. and Cheltenham: Edward Elgar, 2003. – 380 p.
4. Кривоус В. Міжнародні аспекти державної інноваційної політики / В. Кривоус // Наука молода. – 2005. - № 4.
5. Conceicao P., Heitor M., Lundvall B.-A., eds. *Innovation, Competence Building and Social Cohesion in Europe: Towards a Learning Society*. - Cheltenham and N.Y.: Edward Elgar, 2003.- 362 p.
6. Caloghrirou Y., Vonortas N., Ioannides S. *European Collaboration in Research and Development: Business Strategy and Public Policy*. - Cheltenham and N.Y.: Edward Elgar, 2004. - 352 p.
7. Науково-технічна політика Європейського Союзу: досягнення, проблеми, перспективи / [Єгоров І. Ю., Карпов В.І., Степанкевич К.С., Чекмарьов К.А.]. – К.: Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, 2004. – 147 с.
8. Цакунов С.В. Теория и практика инвестиционного маркетинга и менеджмента / С.В.Цакунов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://inv-m-2009.narod.ru/kurs_list_all.html.
9. Marklund G., Vonortas N., Wessner Ch., eds. *The Innovation Imperative: National Innovation Strategies in the Global Economy*. – N.Y., Cheltenham; Edward Elgar. – 2009. - 256 p.
10. Mracek K. Tax Incentives As a Tool of Indirect Support of Research and Development // *Theory of Science*. – 2003. - Vol. 25. - N.3. - P. 121-139.
11. Policy Mixes for R&D in Europe – UNU-MERIT, April 2009. – 46 p.
12. Захарін С.В. Сучасні глобальні тенденції інвестиційно-технологічного розвитку промисло-вості / С.В. Захарін // Проблеми науки. – 2009. - №3. – С.2-7.